

Klic TRIGLAVA

LETO XIII.

19. NOVEMBRA 1960.

ŠTEV. 258.

DOL Z DINARJEM

Govorice, da bodo z novim letom zamenjali v Jugoslaviji sedanje dinarje z novimi po tečaju 100:1 in da bodo obenem zvišali stanarine, so pač nastale iz ljudskega tolmačenja devizne reforme, katero titovci že dolgo pripravljajo ob posvetovanju z zapadnimi finančnimi strokovnjaki in voditelji. Stanarine so se v govorici zapletle v reformo morda le zaradi tega, ker so zelo občutljivo vprašanje in se po enem letu rane zadnjega povišanja še niso zacelile. Kakšna bo denarna reforma, zaenkrat ni točno znano; a kolikor moremo soditi, govorice o zamenjavi dinarja po francoskem vzgledu nimajo mnogo smisla. Ker je dinar tako malo vreden, bi zamenjava 100 za 1 sicer res pomagala, da bi se številke proračunov vrnilo iz astronomskih višav. Toda povratek starih par bi utegnil koga spomniti na predvojno Jugoslavijo, katere titovci pač nočejo ohraniti v blagem spominu. Poleg tega v Jugoslaviji ne potrebujejo denarne reforme iz notranjih temveč iz zunanjih razlogov.

Polovica uspeha vsake denarne reforme je v tajnosti, s katero je pripravljena. Ker je bilo o jugoslovanski že toliko govora, ji je ta polovica uspeha ušla. Z jugoslovanskim dinarjem razen Tržičanov sicer malokdo špekulira, ker je tako presneto šibka valuta. Različni koeficienti in drugi zapleteni izvozni predpisi tudi preprečujejo, da bi tuji uvozniki mogli pričakovati velikih in takojšnjih ugodnosti od devizne reforme in da bi zdaj na splošno čakali z naročili v pričakovanju ugodnejših cen. A negotovost, ki jo povzroča pričakovane spremembe, kljub vsemu le ne more ostati brez vpliva na sedanjo jugoslovansko zunanjo trgovino. Lahko pričakujemo, da se bo ta vpliv pokazal v številkah, ko bodo objavljeni podatki o uvozu in izvozu za drugo polovico tekočega leta. Začudili se bomo, če se takrat titovci ne bodo pritoževali na splošno nad zastankom v izvozu ali pa izrecno nad tujimi špekulanti. Vendar lahko dolže le sami sebe, da se z reformo tako dolgo obotavljajo in da jo tako slabo drže v tajnosti.

Privatno se bodo titovci sicer izgovarjali na Zapad, češ da se zlepa ni odločil, ali bo podprl reformo s potrebnim posojilom in do katere mere bo odrinil dolarje. Javno tokrat ne bodo mogli zabavljati čez Zapad, prvič, ker jih je kot farizejske socialiste sram, da jih morajo kapitalisti vleči iz finančnega jarka, drugič pa, ker so v tej stvari tako popolnoma odvisni od zapadne dobre volje, da si res ne morejo privoščiti nevljudnih opazk. Če si polože roko na srce, bodo itak morali priznati, da so sami krivi za finančno godljo, (a moskovski tovariši, ki so jih pognali čez prag socialističnega tabora in jim niso izplačali obljubljenih posojil, so tudi po svoje pomagali.)

Z objektivnega vidika vzeto nikakor ni slabo, da se Jugoslavija pripravlja poenostaviti uvozne predpise in olajšati dinarsko zamenjavo. Po raznih tujih virih je razvidno, da bo to pomenilo razvrednotenje dinarja od sedanje umišljene cene 300 dinarjev za 1 dolar na kakih 630 do 800 dinarjev za 1 dolar (ugibanja se dokaj razlikujejo). Jugoslovani upajo, da bodo ta kurz lahko obdržali na svobodnem tržišču s pomočjo kakih \$ 300 ali 350 milijonov posojila Zaruženih držav Amerike in Mednarodnega denarnega fonda. Posojilo je po-

trebno, da bi dinar prebrodil začetne težave in se obdržal na najavljeni višini, dokler si ne pridobi mednarodnega zaupanja in se ne poveča tok jugoslovanskega blaga v tuje dežele po novih ugodnih nižjih cenah.

Glavni namen je namreč povečanje izvoza. Ker je trg v vzhodnih državah ozek in okostenel ter je strogo odvisen od politične dobre volje teh držav, ki seveda ukrepajo po navodilih iz Moskve, je edino mogoče in edino pametno povečati izvoz na Zapad, odkoder tudi prihaja največ uvoženega blaga tako za potrošnjo kot za investicijsko gradnjo, ki je pri industrializaciji Jugoslavije nujno potrebna. Denarna reforma bo torej vsekakor pomenila nadaljnje gospodarsko približanje Zapadu, o čemer so emigrantski listi precej pisali, ker so posneli beograjsko poročilo londonskega Daily Telegrapha.

Z gospodarskega stališča bo torej devizna sprememba dobrodošla. S političnega vidika sicer ne bo imela nemudnih posledic, a na dolgo dobo bo vsekakor boljše, kot če bi se Jugoslavija gospodarsko približala Vzhodu. Kar pa se tiče naših ljudi doma, je neizbežno, da bo reforma imela vsaj začasne boleče posledice.

Vsako razvrednotenje valute je usmerjeno na povečanje izvoza in zmanjšanje uvoza. Če postane dinar v tujih deželah manj vreden, je potrebno več dinarjev, da bi kaj kupili v tujini; a domače blago, ki stane določeno število dinarjev, postane za tujca cenejše. Torej bodo tujci z večjim veseljem kupovali jugoslovansko blago in izvoz se bo povečal, a za Jugoslovane se bodo cene tujega blaga povišale in si ga ne bodo mogli več toliko privoščiti ter se bo uvoz zmanjšal. Prva občutna posledica je torej ta, da je tuje blago doma dražje. Druga posledica pa je ta, da je zaradi povečanega izvoza manj domačega blaga na domačem tržišču in cene zaradi tega težje k zvišanju. Devizna reforma torej po pravilih prizadene domače prebivalstvo tako, da si mora zategniti pas.

Razvrednotiti dinar je razmeroma lahko, prav kot pogoltniti grenko zdravilo. Toda zgodba s tem še ni končana. Da bi bilo zdravilo uspešno, se dinarske cene jugoslovanskega blaga ne smejo zvišati do take mere, da bi uničile prednost na tujem tržišču, ki je bila do sežena z devaluacijo. Nekolikšen dvig cen domačega blaga je skoraj neizbežen. Toda proizvodnja mora toliko narasti, da prepreči prevelik dvig. Zato si mora domače prebivalstvo ne samo zadržati pas, ampak tudi zavihati rokave in pljuniti v roke ter proizvesti in prodati čim več po čim nižji ceni. Vprašanje je, če so titovci sposobni zadostno povečati proizvodnjo za izvoz in obenem držati cene na sedanjih ravni, da bi dosegli popoln uspeh razvrednotenja dinarja. Prav zato pa si Amerikanci tudi tako pomišljajo prispevati svoje milijone.

Ob izseljenski nedelji

Letos je namesto pok. škofa dr. Rožmana zapisal misel za izselj. nedeljo 27. novembra zač. predsednik Zveze Slovencev v inozemstvu čg. Ignacij Kunstelj. Uvodoma je ponovil dr. Rožmanovo misel, da "bodimo na izseljensko nedeljo vsi slovenski izseljenci združeni v molitvi in daritvi vsi za vse", nato pa je opozoril, da imamo Slovenci v tujini dva zavoda, ki ju moramo vzdrževati. To sta Slovensko semenišče v Argentini, kjer se vzgajajo slovenski duhovniki, in pa nedavno ustanovljeni Slovenski duhovniški zavod v Rimu, ki je namenjen duhovnikom za izpopolnitev študij na rimskih univerzah.

V naši zgodovini je bil prečesto slovenski duhovnik, ki je stal na čelu, ko je bilo treba braniti našo kri in naš jezik. Najzgovornejša priča temu so naši slovenski duhovniki po Koroškem, Primorskem in v Beneški Sloveniji. A tudi v širni tujini se bomo kot slovenska narodna skupnost ohranili, dokler bomo imeli svoje slovenske duhovnike. Če bi jih izgubili, smo neizogibno zapisani tuji asimilaciji. To verjetno ne drži za vsako narodno skupnost, a za slovensko si drzne mo postaviti ta zaključek.

VOLITVE NA TRŽAŠKEM

(Od našega posebnega dopisnika)

Trst, 10. novembra.

Letošnje volitve, ki so se vršile 6. in 7. novembra za obnovitev tržaškega pokrajinskega sveta in okoliških občinskih svetov (Milje, Nabrežina, Zgonik in Dolina), karakterizirata - kar zadeva Slovence - dva činitelja: odločen nastop italijanske Krščanske demokracije s samo-italijansko listo v treh slovenskih občinah z namenom, da pobere večino glasov, in prizadevanje slovenskih demokratov, katoliča = nov in titovcev, da zasedejo mesto svetovalca v Pokrajinskem svetu.

Rezultat je bil, da so tri okoliške slovenske občine še vedno v slovenskih rokah, titovci pa so dobili eno mesto v Pokr. svetu.

Politično stanje na Tržaškem

Da bi lažje razumeli težaven položaj slovenske narodne manjšine, si je vredno ogledati razne politične sile in število glasov, ki so jih prejele na volitvah za tržaški Pokrajinski svet:

1) Slovenska lista (Slov. dem. zveza, Slov. kat. skupnost)	4.803	/-/
V letu 1956 je ta lista prejela 4.097 glasov.		
2) Neodvisni socialisti (titovci) (v 1956. letu: 4.154)	5.917	/1/
3) Independentistično gibanje	4.960	/-/
4) Trst Tržačanom (Italij. independentisti)	4.998	/-/
5) Fašisti	28.234	/3/
6) Monarhisti	2.404	/-/
7) Krščanska demokracija	70.982	/9/
8) Italijanski liberalci	8.913	/1/
9) Republikanci	5.581	/1/
10) Socialdemokrati	14.113	/2/
11) Italijanski socialisti	11.092	/1/
12) Komunisti	46.874	/6/

/Zadnja postavka v poševnem oklepaju predstavlja število sedežev/

V tem Svetu bosta dva rojena Slovenca, komunist Franc Gombač in neodvisni socialist (titovec) Ing. Jožef Pecenco (Pečenko). Zastopala bosta seveda v prvi vrsti svoje strankarsko ideološke interese in le iz strankarsko političnih ozirov porečeta tu in tam kakšno besedo za Slovence in njihove pravice. **Kajti treba je upoštevati**, da je titovska lista dobila tudi glasove italijanskih titovsko usmerjenih "neodvisnih socialistov" in da ima njihov slovenski zastopnik torej dokaj vezane roke. Svojega zastopnika bi mogla dobiti tudi Slovenska lista (z znakom lipove vejice), če bi dosegla vsaj še kakih sedem sto glasov. Verjetno bi do tega prišlo, če bi bila na slovenski demokratični strani močnejša propaganda, vendar pa razumem, da so bila tu v vprašanju denarna sredstva. Titovci in drugi so jih imeli dovolj.

Od slovenskih glasov za Slovensko listo (4.803) jih je dala občina Trst 3.396, kar smatrajo politični opazovalci kot dobro znamenje; to namreč kaže, da je Slovenska lista znova dobila glasove, ki jih je izgubila leta 1958. na občinskih volitvah. Tako obstojajo pogoji, da na prihodnjih volitvah za tržaški občinski svet ta lista spet dobi enega svetovalca. Te volitve bodo 1962.

V nabrežinski občini je Slovenska lista dobila 577 glasov. To kaže, da so bili ti glasovi odločilni za zmago skupne slovenske liste (s titovci), kajti italijanska Krščanska demokracija je računala prav na te glasove slovenskih demokratov in katoličanov.

Na splošno računajo, da je na Tržaškem kakih 25.000 slovenskih volivcev. Nesreča je v tem, da ti glasovi niso združeni in da jih navadno v veliki meri poberejo italijanski komunisti.

Borba za slovenske občine

Na občinskih volitvah je italijanska Krščanska demokracija računala na zmago, zanašajoč se na zmedenost slovenskih demokratičnih in katoliških volivcev spričo smrti dr. Josipa Agneletta in tudi na naivnost slovenskih volivcev glede komunistične nevarnosti. V teh dveh smereh je tekla njena volilna propaganda, toda brez pravega uspeha, ker so se Slovenci pravočasno zavedli prave nevarnosti in svoje odgovornosti pred zgodovino.

Italijanska vlada (to je Krščanska demokracija) je potrošila milijarde lir za nova naselja istrskih izseljencev v nabrežinski občini, vse s tem namenom, da bi zadušila slovensko večino in ustvarila italijansko mostišče med Trstom in Tržičem. Zato je bila edina rešitev, da so vse slovenske sile nastopile skupno in - zmagale. Tako so Slovenci v nabrežinski občini, ne glede na politično prepričanje, oddali slovenski listi 1.989 glasov (16 svetovalcev), dočim je Kršč. demokracija prejela 1.084 glasove (4 svetovalci). Ostali dve italijanski listi, socialistična in socialdemokratična, sta prejela 173 oz. 107 glasov in ne bosta imeli svetovalcev v občinskem svetu.

V ostalih dveh občinah, v Zgoniku in Dolini, borba ni bila tako huda, ker ni tolikšne italijanske nevarnosti. Slovenci so nastopili ločeno in prejeli:

	v Zgoniku	v Dolini
Slov. demokrati-katoličani:	209 /3/	521 /4/
Komunisti-titovci:	446 /12/	1.743 /16/
It.kršč. demokrati:	70 /-/	250 /-/

Tako imajo v rokah zgoniško in dolinsko občino slovenski komunisti in titovci. V Dolini je šlo na volitvah tudi za to, ali bo Kršč. demokracija zasedla drugo mesto (s 4 svetovalci). Kot je videti iz gornje tabele, so močno pogoreli.

Občinske volitve so se vršile tudi v Miljah, kjer pa Slovencev praktično ni, zato tudi na volitvah nastopili niso. Morale bi se vršiti še volitve v občini Repentabor, toda ker so bile vse tri slovenske liste zgrešene in ovržene, se bodo volitve vršile čez nekaj mesecev. To pot ni bilo volitev na Goriškem, ker mandat tamkajšnjih svetov še ni zapadel. Volitve se bodo vršile prihodnje leto.

Letošnje tržaške volitve so dale tudi dober nauk Slovincem za bodoče. Ni dvoma, da bodo Italijani storili čez štiri leta vse, kar bo možno, da tedaj pridobe Nabrežino. Želja domalega vseh zavednih slovenskih ljudi na Tržaškem je, da bi tudi tedaj Slovenci nastopili združeno, kajti samo tako bodo lahko ohranili položaj, ki ga sedaj zavzemajo.

+++++

MRTVI NAJ POČIVAJO V MIRU !

Izza naših meja prihaja vest, da je celovški ordinariat zahteval in dosegel izbris navedbe državljanstva (n.pr. jugoslovanskega, sovjetskega, češkega) pri imenih partizanov, vklesanih na spomeniku padlih v zadnji vojni. Ta spomenik so odkrili komaj pred tremi tedni v Želez ni Kapli na Koroškem. Zaradi tega je kajpak prišlo do ljudskih protestov, saj navedba državljanstva vendar ne more škodovati veri. Razumeti je, da gre spet za novo politično potezo škofijskega prdinariata.

(ps)

KLIC TRIGLAVA izhaja okoli 20. v mesecu. Izdaja ga "Slovenska Pravda", katere mnenje predstavljajo le tisti prispevki, ki so podpisani od iz vršnega odbora. Letna naročnina v Angliji je 24/-, v Sev. Ameriki \$3.50 in v Avstraliji 30/-. Letalska dostava: dvojna cena. Poverjenica za Avstralijo je Mrs. Pavla Miladinović, 12 Oxford Road, Ingleburn, NSW. Poverjenik za Sev. Ameriko je Mr. V. Kremžar, 11010 - 109A. Avenue, Edmonton, Alta., Kanada. - Božična številka izide 10. decembra.

EDEN IN TRST

Pred nekaj meseci je bivši angleški premier in dolgoletni zunanji minister Anthony Eden izdal svoje spomine pod naslovom "The Full Circle". Sam naslov je simboličen, saj Eden v svoji knjigi prikaže ves krog svojega udejstvovanja od blestečih začetkov, ko je postal najmlajši zunanji minister leta 1935, do neslavnega konca leta 1957, ko je se - bolan in nepopularen - moral umakniti kot ministrski predsednik. Knjiga je pisana zmerno in verodostojno, čeprav Eden ne plava v kakšnih posebnih literarnih višinah.

Za Jugoslovane, posebno pa še za Slovence in predvsem tržaške Slovence, ima Edanova knjiga posebno značilnost. V poglavju naslovljenem "Jadranska diplomacija" (stran 195-209) namreč opisuje, kako je v letih 1953/54 prišlo do razdelitve Svobodnega tržaškega ozemlja in do umika anglo-ameriških čet iz Trsta.

Eden najprej dokaj točno popiše etnično stanje:

"V glavnem je res, da so Trst in okolna mesta pretežno italijanska, medtem ko je kmečko prebivalstvo zaledja slovensko, oziroma hrvatsko. To je Cavour priznal že leta 1860. Na celotnem ozemlju (Istrskega polotoka) so Jugoslovani jasno v večini."

Nato omeni v glavnih obrisih ustanovitve Tržaškega ozemlja in borbo med Sovjeti in zapadnimi demokracijami okoli imenovanja tržaškega guvernerja. Potem preide k tripartitni deklaraciji leta 1948:

"Kazalo je, da obstoji nevarnost, da bi italijanska komunistična stranka... zmagala na državnih volitvah (Aprila 1948). Vendar je ista imela tudi svojo šibko stran. Docela pokoren moskovski liniji, Togliatti... ni mogel apelirati na (italijansko) narodno zavest v zadevi Trsta. Zapadne sile so mislile, da je to bil pravi trenutek, da se spet sproži vprašanje (Trsta) na tak način, da bi spravil v zadrego komuniste vsepovsod. (x) Dvajstega marca so Anglija, USA in Francija predložile... da se celo Tržaško ozemlje, vključno cono B, vrne Italiji. Kot je bilo pričakovati, je bila tripartitna deklaracija v Italiji silno popularna in je pomagala k popolni zmagi Krščanske demokracije mesec dni kasneje. Pravno (ta poteza) ni imela dosti vrednosti, kajti na kakršnokoli revizijo (mirovne pogodbe) bi morala pristati tudi Sovjetska zveza, a to je bilo izključeno. Poznejši dogodki so pokazali, da je bila zapadna inicijativa dvomljive modrosti. V najbolj zapletenih diplomatskih problemih se redkokdaj izplača pridobiti kratkoročno prednost, posebno še, če ista omeji možnost manevriranja, kot je to bilo v tem primeru."

(x) to je: v Italiji in Jugoslaviji (opomba pisca)

Eden nato razčleni razdor med Moskvo in Titom in povdari, da se ni smelo pričakovati, da bi se Tito takoj pridružil zapadnim silam, ker bi se tako izpostavil obtožbam, da se vdinja "imperialistom". Ko pa je leta 1951 Tito sprejel ameriško vojaško pomoč, in tako dokazal, da je v stanju sodelovati z Zapadom, je bilo Edenu jasno, da se mora odstraniti jabolko razdora med Italijo in Jugoslavijo, posebno še, ker je medtem Italija postala član Severno-atlantske organizacije (NATO). Drugi razlog pa je bil, da so Angleži imeli v Trstu 5,000 vojakov, ki so stali težke denarje in bili obenem izpostavljeni političnim napadom obeh spornih strank.

Eden v Beograd

Jeseni 1951 leta je Eden spet postal zunanji minister. Ker je impasse med Italijo in Jugoslavijo postajal vedno bolj oster, se je septembra 1952 Eden odločil da poseti Beograd. V Strasbourgu se je sestal z De Gasperijem in se z njim posvetoval o tržaškem problemu, a z malo uspeha.

Razgovore s Titom je Eden začel s tem, da mu je sporočil Churchillovo povabilo na obisk v Anglijo. Razgovorom je prisostvoval tudi Kardelj. Eden ju takole povzema:

"Oba, Tito in Kardelj, sta si bila edina v tem, da bi pristala na sedanjo (začasno) razdelitev (STOja) kot dokončno, če bosta na to prisiljena od drugih. Tito ni hotel, in ni mogel, sam predlagati te rešitve in, kljub mojim ugovorom je dal jasno vedeti, da ne bo sprejel nobene spremembe meja, ki bi dala Italijanom obalna mesta Koper, Piran in Izolo..."

Eden nato popisuje kako se je srečal z Djilasom, ki ni govoril kot "povprečen komunist... ampak je mislil izvirno..." Djilas ga je spraševal o knjigi, ki jo je napisal Edenov prastari oče Sir Frederick Eden, in ki jo je hvalil celo Marks. /Ta knjiga pod naslovom "The State of the Poor" je prvi poskus - koncem 18 stoletja - prikazati žalostno stanje takratnega angleškega proletariata. Opomba pisca./ Edenovo mnenje o Djilasu:

"Zdel se mi je resničen egalitarijanec in svobodoljubnej in čudil sem se, kako more združiti svoje prepričanje in navdušenje s komunističnim nazorom... To je človek, ki ga bom vedno spoštoval."

Obisk v Beogradu je Edena prepričal, da morajo zapadne sile skrbno pripraviti vse podrobnosti rešitve tržaškega vprašanja in jo nato izsiliti od obeh spornih strank. Jasno mu je bilo, da niti Italija niti Jugoslavija nista hotela prevzeti političnega rizika sprejeti rešitev, ki bi jo predlagala ena ali druga. Dva sta bila predpogoja za dokončno in uspešno rešitev spora: USA in Anglija morata obe podpirati novo rešitev in ista mora biti jasno prikazana kot dokončna. Eden se je zavedal, da bi bilo nevarno, če bi Anglo-Američani dali Italijanom cono A kot neke vrste odsokočno desko v cono B.

Za časa Edenovega obiska v Beogradu so USA v glavnem diplomatsko podpirale njegovo zamisel, toda niso hotele pritiskniti na De Gasperija, ki je takrat ravno stal pred novimi državnimi volitvami. Da bi poživil svoje politične šanse je De Gasperi izjavil, da mora Koper postati italijanski, kar je bilo nerealno, ker je Eden dobro vedel, da ne more Tita nihče prisiliti, da jim ga izroči.

Po italijanskih volitvah je De Gasperi zamenjal Pella. Ta je bil pod večjim pritiskom kot De Gasperi, da nekaj naredi za italijanstvo Istre. Javno je dal izjavo, da bi morale Zapadne države držati svojo obljubo, dano leta 1948. Jugoslovansko časopisje je zagrozilo, da bo Jugoslavija anektirala cono B in Pella je odgovoril s tem, da je poslal čete na mejo Tržaškega ozemlja kot dokaz svoje pripravljenosti vkorakati v cono A. To je splašilo tudi Amerikance. 14. septembra 1953 je ameriški ambasador v Londonu, na pobudo Washingtona sprejel načrt, ki ga je Eden predložil že leta 1952 in ki je predvideval razdelitev STOja po obstoječi demarkacijski liniji med cono A in cono B. Anglo-Amerikanci naj bi izjavili, da predajajo administracijo cone A Italijanom in prepustili obema mejnima državam, da se porazgovore o medsebojnih interesih. Predvideno je bilo, da bo Jugoslavija nato anektirala cono B, Italija zagotovila svobodno luko, obe državi pa pravice manjšinskemu prebivlastvu.

Edina razlika med angleškim in ameriškim stališčem je bila, da ameriški diplomati niso hoteli javno poudariti, da je ta razdelitev dokončna. Foster Dullesova formula je bila: "Obe vladi upata da bodo predvzete mere privedle do končne rešitve na miren način." Eden bi rad dokončnost malo bolj poudaril, a Dulles ni popustil in nazadnje je Eden popustil, ker so tudi Amerikanci popustili na svojem prejšnjem bolj italijanskem stališču.

Eden si je bil v svesti, da igra riskantno vlogo. Sam pravi, da ni vedel, da li se ni stališče Jugoslavije spremenilo od leta 1952, ko se je razgovarjal s Titom. Poudari, da so bili Slovenci močno proti kakršnim koncesijam, še bolj pa tisti (beri: Sovjeti), ki niso hoteli, da bi se zapadne sile in Jugoslavija zbližale. Še večja diplomatska zadrega bi sledila, če bi italijanska vlada javno izjavila, da smatra povrnitev cone A samo kot prvi korak dokončnega povratka celega STOja. Angleži so zato preko svojih diplomatov jasno obrazložili rimski vladi, da je po njihovem nova rešitev dokončna.

Predlog o ukinitvi Ozemlja

8. oktobra 1953 so Anglo-Američani objavili svoje namene. Italijani so zadevo tolmačili tako, da so smatrali, da se Italija s sprejetjem cone A ni odrekla kasnejši aneksiji cone B in Pella je to javno poudaril. Jugoslovani so poslali formalen protest, zaprli meje, vpoklicali rezerviste, premikali svoje bojne ladje in se ob enem obrnili na Združene narode. Italijani so tudi ojačili svoje čete na meji in kmalu je bilo 50,000 vojakov na jugoslovanski meji. Beograjčani so razbili angleško ambasado, po Italiji pa so se pojavili napisi "Porco Eden". Opozicija je napadla Edena v parlamentu, toda Eden se ni dal. Izjavil je:

"Od poprejšnjih stikov smo zaključili, da ni bilo nobene možnosti priti do naše rešitve, ali do kakršnekoli rešitve, s pogajanjem, ne da bi mi odločno intervenirali."

Končno je jugoslovanska vlada predlagala naj se začno razgovori med Italijo, Jugoslavijo, Anglijo in USA. Eden poudari, da si je ravno to tudi želel, a da sam ni hotel staviti takega predloga, ker je bilo bolje, da je predlog prišel od strani enega od obeh protagonistov in da ga je druga stran sprejela sama od sebe. Pogajanja naj bi bila tajna, ker je Eden smatral, da bi drugače narodne strasti postale ovira vsakemu sporazumu. Pogajanja so se začela 2. februarja 1954 v Londonu, ker je - kot pravi Eden - "samo tu bilo mogoče zagotoviti njihovo tajnost". Trajala so 8 mesecev. Poslanik Vladimir Velebit je vodil pogajanja za Jugoslavijo, ambasador Brosio za Italijo, diplomat Harrison je bil angleški predstavnik, ambasador na Dunaju, Thompson, ameriški predstavnik. Eden Velebita in Brosia zelo hvali; o Velebitu pravi, da čeprav ni bil šolan kot diplomat, je vendarle pokazal veliki talent: "Čeprav je formalno zastopal zahteve svoje dežele, ni nikdar pozabil, da je bil sporazum potreben." Oba, Brosio in Velebit sta si bila kos drug drugemu, nobenemu ni ušla nobena malenkost, vendar sta oba vedela, da je sporazum imperativen. Kako ga doseči v taki obliki, ki bi bila sprejemljiva za obe državi, to je bila njihova naloga - nekaj olajšana s tem, da je tajnost pogajanja bila ohranjena vseh osem mesecev. Nato Eden dosledno piše:

"Naš namen je bil, da prepričamo Jugoslavijo, da sprejme meje, ki bi bile kar najbližje conalni razdelitvi... Treba je bilo dosti prepričevanja, toda osladili smo jim grenka zdravila. Eno teh sladil je bilo denarno in tu so se Združene države izkazale kot darežljive in modre. Ponudili so (jim) 20 milijonov dolarjev, h katerim je naš finančni minister dodal še 2 milijona funtov šterlingov. Ta denar naj bi šel za graditev pristanišča pri Svetem Nikoli v coni B in za druge stvari."

Koncem maja so se Jugoslovani in Anglo-Američani sporazumeli in podpisali začasni protokol, ki je določil vprašanja manjšin, svobodne luke in financ. Kar se tiče ozemlja, so Jugoslovani sprejeli rešitev, ki so jo prej zavrgli in ki jo je Italija sprejela. Rim pa ni bil preveč navdušen. Scelba, ki je nadomestil Pello, se je dobro zavedel, da ga tržaško ozemlje lahko stane ministrski stolček. Končno je Brosio odpotoval v Rim osebno in Scelbo pregovoril. Italijani so sprejeli skoro vse člene začasnih pogodb. Ostalo je samo še vprašanje teritorialnega sporazuma. Šlo je samo za nekaj sto metrov razdalje, okoli 5 kvadratnih kilometrov. A prisluhnimo Edenu:

"Kmalu smo uredili vse, razen teritorialnega vprašanja in še to se je zožilo. Zadnja pogajanja so bila precej trdoglava in burno se je argumentiralo za ozemlje, mereč približno dve kvadratni milj. Bal sem se, da se bodo pogajanja zataknila. Povabil sem jugoslovanskega ambasadorja na poset koncem julija in ga prosil naj pritisne svojo vlado, da popusti na tem majhnem ozemlju. On je, upravičeno, povprašal, če bo to zadnja korespondenca. Jaz sem rekel, da jo lahko da pod pogojem, da se uredi tudi vse ostale stvari... Cel avgust in september se je razpravljalo nadaljevalo, tako da sem včasih mislil, da se bo sporazum razbil na tem majhnem delu."

zemlje. Septembra sem... se dve uri razgovarjal s Scelbo v Rimu... Sva se kar razumela, čeprav sem razumel njegovo omejeno stališče. Tito tudi ni imel mnogo možnosti za manevriranje. In mi tudi ne. Toda Jugoslaviji je takrat primanjkovalo žita. Zato je Mr. Robert Murphy poslan od ameriške vlade v Beograd s pooblastilom, da ponudi Jugoslovanom žito. To je pripomoglo do bolj pametnega gledanja in do malenkostnega teritorijalnega popusta. Jugoslavija se je umaknila za nekaj sto metrov, ne da bi zahtevala kakšno kompenzacijo. Na tako malenkostnih zadevah včasih zavise mednarodni sporazumi... Tako smo mogli Italijanom ponuditi alternative... Triindvajsetega septembra nas je italijanski poslanik obvestil, da je njegova vlada pripravljena eno od alternativ sprejeti, Lazaretto klin na eni strani (demarkacijske) linije v zameno za nekaj skal na drugi strani (linije)... 5 oktobra so bile listine podpisane v Londonu in cona A je bila izročena Italijanom brez incidentov... Tržaško vprašanje je bilo rešeno. Skoro deset let je zastrupljeno odnose med Italijo in Jugoslavijo. Zaveznike je stalo dosti v možeh, denarju in potrpežljivosti. Rešitev je bila klasičen primer resnične funkcije diplomacije: javen dogovor dosežen s tajnimi pogajanjti. Ne verjamem, da bi ga dosegli, če ne bi vzeli v svoje roke iniciativo 8 oktobra 1953, ki nam je prinesla toliko obtoževanj in psovovanja. Mir ni nekaj, kar pride samo od sebe. Včasih je treba riskirati in celo povečati nevarnost, da se doseže trajen sporazum. Trst je bil tak primer."

MILAN KRAVANJA

PISMA UREDNIKU

OB "SLOVENSKI FORMULI": G.urednik! V pismu tajnika Narodnega odbora (KT 256) vidim, da se je ta preimenoval v "Narodni odbor za Slovenijo", kar me je začudilo; ne vem nič o tem in tudi ne motivov za to. Po mojem mnenju je prejšnji naslov "Slovenski narodni odbor" pravilnejši. V njegovo pristojnost spadajo vsi Slovenci na svetu, ne samo Slovenija. Če pa odbor misli drugače o tej stvari, tedaj bi bilo prav, da obvesti izseljence, da ne bi bilo iluzij.

V KT 257. vidim, da se tudi avstralski ŽAR pritožuje, da ni dobil "Formule" enako kot Klic. Očividno je, da sta oba urednika pričakovala originalnega dokumenta s podpisom predsednika oz. članov odbora. Iz tega pa izvajam, da nista vedela, da je SVOBODNA SLOVENIJA nekak uradni list Narodnega odbora, kar bi obema zadostovalo in neprijetne afere s formulo ne bi bilo. Oba dogodka pa dokazujeta slabo zvezo narodnega predstavnika z izseljenci, za kar je kriv odbor.

F. PIRNAT

(Narodni odbor se je od svoje ustanovitve imenoval "Narodni odbor za Slovenijo", v čemer je razumeti težnjo po oblasti nad vso Slovenijo. Tega naziva ni nikdar spremenil, čeprav je bil ponekod drugače imenovan. - Nikdar ni bilo nikjer rečeno, da je SVOBODNA SLOVENIJA uradni list ali nekak uradni list Narodnega odbora. Količkor vemo, je to list Slovenske ljudske stranke. Ur. KT.)

G.urednik! Ne morem razumeti, zakaj se opravičujete zaradi "defetizma", kakor tudi ne morem razumeti g. Sirc, ki se mu zdi Vaše pisanje o "slovenski formuli" tako defetistično. Meni se zdi realistično. Ali naj bi mar plesali od veselja, ker so nam gospodje v Narodnem odboru servirali nekaj postane župce? Politiko prav teh gospodov med vojno je raztrgal g. Sirc v svojih spominih, ki izhajajo v Vašem listu. Po vojni se je nadaljevala z isto kratkovidnostjo, a s tem dodatkom, da odbor nikom od starosti pešajo moči in se zato le porēdkoma oglašajo. Mar naj priredimo narodno veselico, ker so se po dolgem času le oglasili? Ali naj podarjenemu konju ne gledamo na zobe? Ali res "kritika lahko samo škodi", kot se je pred leti izrazil eden od teh politikov? Ali bi brez kritike "stara solidna liberalna demokracija" sploh bila možna?

S.V.

G.urednik! Pisanje g.Sirca (KT 256) zveni včasih, kot da bi bil zakrnjen, starokopiten, "laissez-faire" liberallec iz pred-Gladstonove dobe, ki ne ve za razvoj liberalne misli v zadnjih 100 letih in ki misli, da je vsa vprašanja mogoče rešiti s povratkom na staro. Zanj problemi socializacije, s katerimi se je bavila vrsta nemarksističnih piscev, sploh ne obstojajo ali pa jih je mogoče odpraviti z navadno svobodno demokracijo. Taka demokracija je menda teoretično enaka kje v Kalabriji in na Svedskem; pa vendar stara solidna liberalna demokracija v Italiji ni odpravila vnebovpijočega pomanjkanja, medtem ko na Svedskem dosegli najvišji življenjski standard v Evropi "pod socialističnim bičem". Liberalci vsaj v Angliji na splošno niso tako starokopitni; v manchesterskem GUARDIANU berem 30.septembra, da so na konferenci britanske Liberalne stranke govorili o solasnosti, delje nju dobička in skupnem posvetovanju v podjetjih ter sprejeli resolucijo v tem smislu. Zavzeli so se tudi za decentralizacijo v nacionaliziranih industrijah, ne pa za denacionalizacijo, kot bi morda pričakoval g.Sirc.

K.L.

PROF. ANTON OVEN: G.urednik! Z zanimanjem sem bral izvlečke iz Spominov Ljuba Sirca, saj opisujejo najdramatičnejšo dobo slovenske zgodovine. Rad bi pa dopolnil podatke o prof.Ovnu (KT 247, str.12.) Bil je moj profesor na gimnaziji ter kulturni in politični mentor. Ne bi se strinjal, da je bil "dobrodušen", čeprav je bil njegov obraz prava slika dobrodušja ("polna luna" so ga zlobno nazivali dijak). Toda za tem obrazom se je skrivala silna volja in celo fanatizem. Oven je že pred leti izdajal "MRTVO STRAŽO", ki je svarila pred nemškimi nacisti in njihovo namero, zavladati celemu svetu. Po pravilu, da se klin s klinom izbija, je postavil nemški tezi slovensko antitezo, ki je izzvenela v neke vrste slovensko krvno politiko, ki ni bila daleč od nemške rasne. Oven je bil mnenja, da so ponemčeni Slovenci še vedno slovenske "krvi" in da zato tudi pripadajo politično Sloveniji. Seveda tako pridobljenih jezikovno potujčenih, a "krvno" slovenskih rojakov ne bi selili, ampak bi jih naučili govoriti slovenski. Sam prof.Oven je dobil nekaj Stajercev in Korošcev, ki so se začeli učiti slovenskega jezika in se ga tudi naučili. Eden od teh je bil infiltriranec Gestapa, ki je leta 1944. penetriral ilegalno organizacijo v Sloveniji in povzročil težke in krvave izdaje.

Komunisti niso ubili prof.Ovna zato, ker da je bil "imperialist" ampak ker je organiziral po Beli Krajini, odkoder je bil doma, odpor proti okupatorju na lastno pest. Pri tem so ga strahovito mučili, mu izrezali jezik in oči in polomili kosti ter zagrešila še druga mučenja, o katerih ni niti govoriti. To je bil tudi razlog, da so se vsi študentje, ki so se zbirali okoli njega, pridružili protikomunističnim organizacijam. - Čeprav je vihar vojnih dogodkov odvel i dragega profesorja i njegovo življenjsko delo, mu gre med slovenskimi rodoljubi častno mesto.

MILAN KRAVANJA

MUSLIMANI V JUGOSLAVIJI: G.urednik! Podatki iz knjige "Ko je ko u Jugoslaviji" (Beograd 1957) morejo osvetliti vprašanje bosansko-hercegovskih muslimanov. Med 6000 navedenimi osebami je več kot dve tretjini partijskih funkcionarjev; za njimi pridejo umetniki, znanstveniki in končno nekaj najvidnejših verskih dostojanstvenikov. Med 6000 ljudmi je 115 oseb muslimanske grupe BiH. Od teh se je z Reis-ul-ulemo Hadži Ibrahimom Fejićem 86 ljudi izjavilo, da so Srbi po nacionalnosti, 20 da so Hrvati, 8 Jugoslovani in eden da je musliman. V občejugoslovanskem pogledu se je od 6000 ljudi izjavilo za Jugoslovane 39 oseb in sicer: 12 Srbov, 12 Dalmatincev, 8 muslimanov, 5 Črnogorcev, noben Slovenec in noben Macedonec. Zanimivo je še da so se z izjemo dveh vse osebe Mojzesove vere z ozemlja BiH izjavile, da so Srbi; samo dva sta rekla, da sta Žida.

MILOŠ AČIN

ZDRUŽENJE ALI LOČITEV?

Na 3.slov.kat.shodu v Ljubljani l.1906 je govoril dr.E.Krek: "Naš narod - in med ta narod štejem tudi Istrane in Dalmatince in vse tiste, ki se imenujejo Hrvate ali karkoli že na našem jugu - naš narod, pravim, ima silno važno nalogo, ker naš narod šele sedaj pričinja živeti." - Danes vemo, da Hrvatje in "karkoli že na našem jugu", ne pripadajo našemu narodu. A jasno je, da je bil Krek za združenje, ne za ločitev.

Prišla je majniška deklaracija. In zopet je bilo vse za združenje, ne za ločitev.

Pameten človek ne dela kar tako tja vendan. Recimo, da bi prišlo do ločitve in bi vsak narod imel svojo lastno državo. Recimo Slovenci bi imeli svojo neodvisno državo. Toda vprašanje je, ali bi jo zemlje lačni sosedje pustili pri miru? Že l.1914 so pokazali kaj znajo. Razdelili so si našo zemljo. Ali bi ne storili prav istega pri prvi priliki z neodvisno slovensko državo? Mislím, da zelo verjetno ali celo nedvomno. In kdo bi v takem slučaju branil malo Slovenijo, saj sama bi si ne mogla pomagati? Seveda, če bi mi imeli še vso zemljo, kar smo je nekoč imeli, ko smo segali na Tirolsko, Solnograško, Zg.Avstrijo; ko je bila naša cela Koroška, cela Štajerska! A računati moramo z dejstvi, kakršna so.

Zakaj se Združene države ameriške ne razdelijo na posamezne neodvisne države? Zakaj raje ostanejo skupaj? Zakaj se ne razdelijo Valonci in Flamci v Belgiji? Zakaj raje ostanejo skupaj, čeprav so eni Romani, drugi pa Germani? In zakaj Švicarji ostanejo skupaj, čeprav so trije ali celo štirji različni narodi tam? Zakaj Nemci silijo skupaj?

F.Erjavec trdi, da bi mala neodvisna Slovenija ne bila zmožna življenja; da bi že po nekoliko tednih obstale tovarne in propadlo bi vse gospodarsko življenje. Erjavec je torej mnenja, da bi mala neodvisna Slovenija sploh ne mogla obstati, tudi če bi jo zemlje lačni sosedje milostno pustili pri miru.

Ko je bil pred leti socialist Nenni v Trstu in imel tam politično zborovanje, tedaj je rekel, da Lahi - in on solidarno z njimi - ne priznajo sedanjih mej proti vzhodu. Zaenkrat jih ne morejo spremeniti, a če bi imeli za sosede na vzhodu neodvisno slovensko in neodvisno hrvaško državo, bogve če ne bi ob prvi priliki razširili svojih mej proti vzhodu?

In če si ogledamo nekoliko neodvisno hrvaško državo, kakor je nastala med zadnjo vojno, kako je izgledala? Brez Istre, brez Rijeke, brez Zadra, Splita, Šibenika, brez Kotorja, brez skoro vseh dalmatinskih in istranskih otokov! Kateri Hrvat bi se mogel s tako neodvisno Hrvaško zadovoljiti? - A obsegala je Bosno in Srem. Že l.1897 je pisal prof.Bezzenšek v knjigi Bolgarija in Srbija: "srbski pokrajini Banat i Srem". In kdo verjame, da se bodo Srbi kdaj odpovedali Bosni, v kateri tvorijo skoro polovico prebivalstva?

Slovenec

Izšla je razprava F.Erjavca:

"SLOVENC
NA MIROVNI KONFERENCI
1919-20."

V prodaji je tudi V.Farkaša
"LIK DEMOKRATIJE"

Vsak zvezek 3/-
EM-PRAVDA LONDON W.C.1.

V decembru bo Erjavčeva razprava
v prodaji pri:

Sava Service Agency,
○ 198 Balsam Ave.S., Hamilton, Ont.
Canada Cena 50 c

Mrs.P.Miladinovič,
○ 12 Oxford Rd., Ingleburn, N.S.W.,
Australia Cena 3/6

Savremenik,
○ 47-rue Adam-Ledoux, Courbevoie,
(Seine), France.Cena NF 2.50

Decemberski KLIC TRIGLAVA bo prinesel komentar našega washingtonskega dopisnika o pomenu demokratske zmage na predsedniških volitvah.

„BOLJE RAT NEGO PAKT“

V minuli številki je pod "Razgledi" g. Farkaš ocenil Fotičev razpravo o Simovičevem puču v marcu 1941 (KT 257). Ne dotikam se same ocene, pač pa bi ob tej priliki rad dal svoje mnenje o dveh marčevskih dogodkih.

Predvsem poudarjam, da so vsa ugibanja branilcev pakta in puča še vedno osnovana na znanju iz leta 1941, kar seveda niti od daleč ne daje prave slike, kajti takrat je bilo naše obzorje nepopolno in nejasno. Tako se obe stranki odlikujeta v skoro popolnem ignoriranju tedanje mednarodne situacije ter razpravljata le o nas samih. V medsebojnem obtoževanju in citiranju "za lase privlečenih" dokazov nihče ne pomisli, ali ni bilo še kake tretje ali celo četrte možnosti za Jugoslavijo. Vsed tega je vse njihovo pisanje o paktu in puču docela neodgovarjajoče in škodljivo.

Naj podam površen opis dogodkov, seveda ne po Fotičevi in Farkaševi zamisli.

Resnica je, da Cvetković ni mogel ukreniti ničesar drugega kot sprejeti pakt - Hitlerjev pritisk je bil premočan. Bili smo brez vojnega zavezništva, z neodgovarjajočo vojno organizacijo, z zastarelimi nazori o vojevanju in brez modernega obrambnega orožja. Vsled dolgotrajne delne mobilizacije je bil narod utrujen in sit vsega še preden smo bili povlečeni v vojno. Ni bilo odločnosti in navdušenja za borbo. V psihološkem stanju smo bili na slabšem od Srbije L. 1914. Temu dodajmo še izredno stanje duhov po doseženem "Sporazumu" avgusta 1940, ki Hrvatov ni zadovoljil, Srbijance razburil, a Slovence razočaral.

Da pakt ne bi mogel rešiti državo pred katastrofo, lahko zaključimo s pomočjo neznatne fantazije, seveda osnovane na zgodovinskih dejstvih. Hitler je nameraval, naj bi tudi naša vojska sodelovala v njegovih pohodih na Grško in v Rusijo. To bi sprožilo val nezadovoljstva v vsej državi in odrekanje poslušnosti vojske. Kdo ve, koliko generalov bi šlo v gozdove, kar bi ustvarilo idealne pogoje za Titove namene. Težko, da ne bi uspel tudi v takem primeru. Hitlerjevo zahtevo za naše sodelovanje v vojni bi bilo sicer možno odbiti, toda zelo dvomim, da je Jugoslavija tedaj imela moža, ki bi smel reči Hitlerju: NE!

O puču pa tole. Vojak v državni upravi redko kdaj doseže uspehe; pri nas še celo ni bilo pogojev za to. Naj vodi državne posletisti, ki mu jih je narod zaupal. V vsej Simovičevi avanturi odbija in žali, ker jo je izpeljal z vrsto potegavščin in nečastnih dejanj. Tako je 23. marca "obvestil" kneza Pavla, da mu bodo njegovi oficirji zbombardirali dvor, nato odleteli na Grško, ako podpišemo pakt. Pa njegov znameniti "kraljev" govor na radiju. Nihče ni verjel, da bo spoštoval pakt; ves svet je videl v njegovi avanturi odbijanje pakta.

Slabo se danes sliši motiv, kakor ga odkriva g. Farkaš, da so prevratniki hoteli ukloniti "zloglasnega" diktatorja Pavla in zemlji dati demokratičen režim. Generali in demokracija?! Drži le, da so se hoteli znebiti kneza Pavla in njegove vlade, to je tiste vlade, ki je sprejela pakt in še preje Sporazum, kateri je bil morda edini ali pa glavni povod avanturi.

Puč je izraz srbske narodne duše, izkristalizirane v vojski. Srbi se niso nikdar resno pripravljali za kako vojno z zunanji sovražniki; mislili so, se bo že našel kak "big brother", ki jih bo izvlekel, kakor jih je dosedaj vedno kdo. Pač pa so se pripravljali za vojno z "notranji sovražniki", to je na obračun s Hrvati. Tu ne morem naštetih vseh osebnih doživljajev in dogodkov splošno znanih, po katerih sem prišel do tako poraznega zaključka. Tridesetletna služba v vojski mi je dala dovolj materiala za to ter se sedaj prav rad pridružujem dr. Mačku v ugotovitvi, da je bil puč v prvem redu uperjen proti Hrvatom.

Omenil sem "tretjo in četrto možnost". Naša vojska bi se še celo taka, kakršna je bila, mogla obdržati v borbi z Nemci in Italijani vsaj v tretji mesec, ako bi bila umno razporejena in vodena. Mogla bi dati dve do tri bitke, seveda ne na meji, temveč na zaporednih položajih Bosne po načrtih, predvidenih v mirnem času. Ne razvijam fantazije kako

bi se vojna končala, le to je več kot gotovo, da ne s sramotnim porazom razbijanjem države in z dvema državljanskima vojnama. Naši Srbi o tem nočejo govoriti, trdijo pa, da se mi v nobenem primeru ne bi mogli boriti. V tako kategoričnem zagotavljanju vidim skrito misel, ki sem jo podal malo prej, da se Srbi sploh niso pripravljali za vojno z zunanjimi sovražniki.

"Četrta možnost" je pa bila v tem, da bi Jugoslavija mogla ostati izven vojnega spopada, če bi imela odgovarjajočo zunanjo politiko. Leta 1924 je grška vlada predlagala Balkansko zvezo, odbil jo je kralj Aleksandar, da ne bi žalil oziroma dražil Francijo. V letih neposredno pred drugo vojno se je angleški poslanik v Bolgariji zavzemal za ostvaritev nevtralnostnega pakta balkanskih držav. Ta poskus je v največji meri propadel ob silnem sovraštvu kneza Pavla do kralja Borisa. O življenjskih vprašanjih države so odločali drobni interesi in osebna nagnenja dvora. V dilematskem vodstvu zunanje politike niso uvideli, da je z zavezniki tako kot s sovražniki: ne izbiramo jih mi, temveč se sami javljajo. Prirodni in zanesljivi zavezniki v vojni so nam mogle biti le balkanske države po načelu: Balkan Balkancem. Samo od sebe se vsiljuje vprašanje, kaj bi se utegnilo zgoditi, če bi obstojala Balkanska zveza. Italija ne bi smela okupirati Albanije niti napasti Grško; angleško poseganje na Grškem ne bi bilo potrebno, a ob nemškem napadu na nas - če bi sploh bil - bi stopile hkrati v vojno štiri države, ki so imele dovolj interesa in moči, da bi se uprle nemški agresiji. Toda mislim, da bi se Hitler v takem primeru premislil. Aleksandrova politika naslona na Francijo je postala usodna.

F. PIRNAT

RAZGLEDI

DRUGI O NAS: Na tem mestu sem že pisal o ustanovitvi Srbskega narodnega odbora in o Vsesrbskem kongresu v Ameriki, ki so ju organizirali izseljenki, z blagoslovom vladike Dionizija, potrdilom srbskega kralja Petra, (kakor ga sami udeleženci nazivajo,) a katere sta vodila šef Srbske zemljoradniške stranke dr. Milan Gavrilović kot predsednik, in tajnik lastne osebne "radikalne" stranke g. Stevan Trivunac, kot podpredsednik. - SLOBODA, glasilo Srbske narodne odbrane v Ameriki, je 10. septembra objavila polno besedilo govorov na tem kongresu, med njimi tudi govor g. Trivunca. Noben od teh ali od prej objavljenih govorov nima kake posebne vrednosti; zanimivi bi bili edino za psihiatre. To pa je slučaj tudi z večino govorov na raznih srbskih in hrvaških kongresih, katerih je bilo to leto Gospodovo, 1960, tako polno. Govor g. Trivunca je za nas zanimiv, ker je skoro četrtno govora posvetil Slovincem.

Na začetku govora toži g. Trivunac: "Danes smo priče žalostnemu dejstvu (v Jugoslaviji, m.op.), da je v tej naši veseli skupni državi en edini narod, največji narod, najboljši narod, najmočnejši narod, najsposobnejši narod, naš srbski narod poslan v oslovsko klop. Vsaka gnida ima v tej, kot to danes strokovno nazivajo, večnarodni državi pravico, da dela kar hoče, da krađe srbsko narodno imetje, da jemlje, da se vsiljuje..." Dalje v govoru toži g. Trivunac nad srbsko neslogo v emigraciji, v kateri ne nastopajo Srbi enoglasno, da bi branili srbske interese, katere vidi on v združenju vsega srbskega naroda v enotno srbsko skupnost. Vsi so se v emigraciji organizirali, le Srbi se niso. "Slovinci, kot najpraktičnejši ljudje, kot businessmen med nami, že l. 1945." Tako tudi Hrvati, Volksdeutscherji, Makedonci, Albanci itd. "Vse to se je združilo in vsem tem družinam iz te naše bivše skupne države je prvi in glavni cilj, delati ne proti Titu, ne proti komunizmu temveč proti srbskemu narodu (glav). Pri tem delu so edino Slovenci zavzemali če ne drugega vsaj nevtralnost stališče. Toda pred nekaj dnevi smo bili deležni dveh njihovih izjav. V izjavi njihovega Slovenskega narodnega odbora se izjavljajo, da naj bi se jutrišnja, osvobojena demokratska Jugoslavija začela z današnjo Titovo razdelitvijo. To je zelo lepo z njihove strani in najlepša jim hvala. Toda kaj pomeni ta administrativna razdelitev? To pomeni: vsi Slovenci skupaj, več ali manj vsi Hrvati skupaj, a Srbi razbiti na štiri enote. Lepa jim hvala za tako bratstvo,

za tako bratsko ponudbo in za tak bratski predlog! (Aplavz.)...Vzemite razliko med našim stališčem do njih in njihovim napram nam. Ko je bilo na dnevnem redu tržaško vprašanje, smo vsi mi Srbi kot eden skočili in se postavili na stran bratov Slovencev. Zelo dobro smo vedeli, da današnji Trst ni slovenski, da je po številu prebivalstva bolj italijanski, toda tega nismo vpraševali. Smatrali smo, da moramo s Slovenci pokazati svojo bratsko solidarnost in to smo pokazali. Ni se treba tega sramovati, ni tega treba obžalovati. Ravno v tem je naša veličina, v tem je naša premoč nad vsemi njimi."

"Zdaj, druga izjava. Neki ugleden slovenski javni delavec je napisal članek v nekem njihovem časopisu in rekel: "Srbi naj vedo, da Slovenci nismo za vsako ceno za Jugoslavijo. Mi bomo za Jugoslavijo, a bratje Srbi naj razumejo, da je skrajni čas, da nam ostalim nehajo stalno poudarjati in na nos pribijati svojo premoč a ta je: njihova številčna premoč, njihova monarhija z dinastijo, njihova patriaršija in pravo, ker so številčno močnejši od nas vseh, da bodo številčno bolj zastopani v vseh organizacijah in organizmih skupne države." Pravi, vse bo dobro, če pustite bratje Srbi te rekvizite svoje premoči napram nam in nad nami v kakšni kuverti ali v kakem predalu... Prišel je zdaj čas, da vsem tem prijateljem odgovorimo, prijateljem brez narekovaja in pod narekovajem, in vsem tem bratom, bratom in nebratom in vsem sovražnikom srbstva, a v prvi vrsti lastnim defetistom. Vsi se motijo, če mislijo, da predstavljajo Srbe in srbski narod tisti mrhovinarji med nami, ki take izjave pozdravljajo na škodo srbskega naroda, ki ploskajo takim izjavam in ki soglašajo s tem, da bomo mi v tej veseli bodoči skupni državi to, kar smo danes v Titovini, drugorazredni državljanji, brez prava, da bodemo ono, kar smo."

"MAČKOVA UPOKOJITEV" je naslov članka dr. Živka Topalovića v GLASU KANADSKIH SRBA 6. okt. t.l. Dr. Topalović komentira tam 2. kongres HSS, ki se je vršil 25/26. julija v Bruslju. Prisostvovali so mu delegati iz Amerike in Evrope. Kongres je organiziral in mu predsedoval dr. Krnjević toda duhovno ga je vodil, kot piše dr. Topalović, delegat iz Kanade dr. Mladen Giunio Zorkin. "Zaradi tega imajo delo in zaključki tega kongresa posebno važnost, ker je z njimi končno zdrsnila politika HSS v emigraciji v novo smer, ki je v nasprotju z današnjo strankino politiko. Na skriven način je izvršena upokoitev Vladka Mačka, vodstvo stranke z novim programom in novo politiko pa je prevzel dr. Juraj Krnjević. O tem ni bil sprejet nikak formalni zaključek, toda celotno delo in zaključki kongresa jasno pomenijo Mačkovo 'tiho likvidacijo' - upokoitev", piše dr. Topalović. "Formalno se bo Vladko Maček še naprej nazival predsednik stranke, a je upokojen."

Dr. Topalović citira dele govora dr. Zorkina, ki je med ostalim tole rekel: "Obstojati mora ena komanda... naša moč leži v vodstvu in zmagamo lahko samo, če imamo eno vodstvo. Danes ni v glavi nobenega Hrvata nikakršnega suma, da dr. Krnjević vodi hrvatski narod v borbo." Na kongresu je bilo predloženo, da se osnuje poleg obstoječega strankinega "Fonda dr. Mačka za svobodo Hrvatske" novi "Fond dr. Juraja Krnjevića za samostojno Hrvatsko". Dr. Topalović komentira: "Mačkovo upokoitev je kazalo napraviti tudi na finančni strani. Političnega fonda stranke pod Mačkovo upravo... ne bodo likvidirali - naj iz njega Maček in njeemu podobni konkurenti v stranki grizejo svoje penzije. Novo vodstvo mora biti tudi finančno samostojno... Seljačka stranka postaja splošna narodna in si postavlja za cilj, otresti se vsake zveze z Jugoslavijo in ustanovitev samostojne republike Hrvatske... Nova politika obstoja v popolni obrnitvi hrbita Jugoslaviji kot celoti in opuščanju borbe za demokratičen red v Jugoslaviji. Novo vodstvo se smatra pobleščeno, da daje izjave dalekosežnega značaja v imenu celega hrvatskega naroda. Ono odbija edino pravilno pot, da v skupnosti z vsemi ostalimi jugoslovanskimi narodi z borbo proti režimu diktature omogoči tako hrvatskemu kot tudi ostalim narodom, da se svobodno izjavijo o svojih državni bodočnosti." Dalje v članku primerja dr. Topalović izjave dr. Mačka, ki je še l. 1955. rekel: "Politično je neresno govoriti o neki popolni delitvi Hrvatske in Srbije", z izjavami novega vodstva HSS. (Zaključek na 14. strani spodaj)

TAJINSTVENA TROJICA

(Potni zapiski)

Če potuješ skozi Atene ali Bejrut, je precej verjetno, da boš v čakalnici na letališču odkril Jugoslovane. Ni se treba mnogo ozirati, da bi jih opazil. Običajno namreč glasno govore in se viharo rokujejo in tolčejo po ramenih, kadar se jim pridruži nov tovariš. V družbi, ki sem jo opazoval pred meseci v Bejrutu, je bilo nekajmlajših dolginov z dolgimi lasmi, v pomečkanih oblekah in neosnaženih čevljih. Bili so dobre volje. Nekateri so nosili velike zavitke v rjavem papirju, a eden nekaj knjig, povezanih z vrstico. Od razgovora sem slišal večinoma psovke v cirilici. Imeli so dva spremljevalca, ki sta se poznala z libansko policijo na letališču in sta ostala v čakalnici, dokler ni letalo z družbo dolginov odletelo proti Kairu.

Skupina, ki sem jo nedavno videl v Atenah, je bila boljše vrste. Vsi so bili dokaj dobro oblečeni in zadržanega vedenja. Tudi z njimi sta bila dva spremljevalca, ki sta za vso skupino pobrala vkrcevalne karte in jo spremila prav do stopnic letala za Bejrut, čeprav obiskovalcem vstop na vzletišče sicer ni dovoljen. Stela sta člane skupine, ko so se vkrcevali in odšla šele, ko so vsi sedeli v letalu. Večjemu je grški policist salutiral, a z manjšim sta se rokovala in izmenjala nekaj grških šal.

Ko sem ob drugi priliki čakal v Bejrutu na zvezo, sem mislil, da sem odkril vsaj enega Slovenca v pisani družbi, ki je bila v čakalnici in se živahno pogovarjala. Izgledal je silno uradniški in sem si ga najbolje lahko predstavljal v černih narokavnikih v zaprašenem uradu v bivši banovini. A govoril je srbski brez slovenskega naglasa. Drugi v športnem suknjiču in rjavih hlačah je izgledal kot kak Anglež. Druga dva sta nosila prevelika črna očala, preozke hlače, predolge suknjiče, kričeče kravate in čevlje s predebelimi podplati ter že dolgo nista bila pri frizerju. Srepa sta se ozirala po čakalnici in nista mnogo govorila.

Končno se je skupina napotila iz čakalnice proti letalu, ki je stalo blizu, tako da smo skozi široka okna čakalnice lahko sledili celotnemu odpravljanju. Vsi potniki so se vkrcali in skozi okna si jih videl, kako se vsedajo. Le strežnica v prilegajočem se kostimu je še stala ob vratih, da jih zapahne. Mehanik se je motovilil na vrhu stopnic, dokler se mu ni posrečilo, da zaloputne vrata. Nato so ga odvlekli s stopnicami vred, kot na prižnici. Letalo je pognalo motorje, drugega za drugim. Propeler se počasi zgane, motor vzge, puhne oblak črnega dima in zavrti propeler v bleščečem kolobarju. Štirimotornik se je premaknil in se kot kit na kratkih nogah in z dolgimi rokami odpeljal proti vzletišču. Ko se je hrup motorjev nekoliko polegel, je nekdo rekel poleg mene: "Ajmo sada!" Bil je 'Anglež' v športnem suknjiču, ki je odhajal iz čakalnice, ne da bi se ozrl. Srepogleda tovariša s črnimi očali sta mu sledila.

Kaj je bila ta tajinstvena trojica ali kdo so bili spremljevalci ostalih skupin, lahko le ugibljem. Dejstvo je, da sta Atena in Bejrut dve postaji na zračni poti iz Beograda na Bližnji vzhod, kamor potuje vedno več delegacij, strokovnjakov in zastopnikov različnih podjetij iz Jugoslavije. JAT jih potegne do Aten, kjer morajo prestopiti. A veliko letališče v Bejrutu je središče lokalnih letalskih zvez za arabske dežele. Vse kaže, da imata jugoslovanski poslaništvi v obeh mestih precej dela s prehodnimi potniki. Skrbi jih pač, da ne bi kdo zgrešil predpisane poti.

PEREGRIN

S kongresa je bil v imenu hrvaškega naroda poslan apel vsem demokracijskim državam in javnemu mnenju svobodnega sveta, z običajnimi frazami. Med ostalim pravijo: "Hrvaški narod pričakuje z zaupanjem, da mu bo svobodni svet omogočil izvršitev pravice na lastno samoopredelitev v središču Evrope, kakor priznava to pravico teoretično in praktično vsem narodom sveta in jo dnevno izvaja v Afriki in Aziji."

Vsekakor se mi zdi dobro, da se že zdaj v ospredju pojavljajo tako na hrvaški kot na srbski strani razni Lumumbe, Čombe in Mobute.

VEKOSLAV FARKAŠ

OD MESECA DO MESECA

Zvezna skupščina je sprejela zakon o tisku in drugih oblikah informacij, ki je nadomestil zakon iz l. 1946. Novi zakon pravi dobesedno: "Vsi državljani Jugoslavije, ne glede na razlike v narodnosti, rasi, jeziku ali veri, imajo pravico, da s sredstvi informacij svobodno izražajo in objavljajo svoja mnenja, pravico, da uporabljajo sredstva informacij za svoje lastno obveščanje, pravico, da širijo informacije, pravico, da izdajo časopise in druge oblike tiska, pravico, da ustanavljajo ustanove in druge organizacije za objavljanje in širjenje informacij, kakor tudi pravico, da sodelujejo pri upravljanju s sredstvi javnega objavljanja informacij - OB POGOJIH, KI SO PREDVIDENI S TEM ZAKONOM."

Kakšnimi pogoji? Medtem ko zakon pravi, da ni cenzure in da ni potrebna nobena prijava odn. dovoljenje za objavljanje informacij, obstoja pogoj, da je potrebna prijava republiškem organu, pristojnemu za informacije, 15 dni pred pričetkom izhajanja časopisa. Ta prijava mora vsebovati gotove podatke - kot n.pr. da ima predvideni glavni urednik "ustrezne kvalifikacije", da obstoja upravni odbor časopisa in - v slučaju, da časopis izdaja skupina državljanov - da obstojajo tudi pravila o izdajanju in urejevanju časopisa. Zakon tudi vsebuje uredbe, ki prepovedujejo širjenje do ločenih informacij, kadar predstavljajo "kaznivo dejanje" proti narodu ali državi ali oboroženim silam, ali kadar povzročajo "vznemirjenost državljanov" in ogrožajo javni mir in red, t.j. kadar so te informacije "lažne in alarmantne". V tem slučaju se lahko svoboda informacij "omeji v interesu družbe in države". Te odredbe vsebuje baje tudi "večina zakonov o tisku drugih držav".

Viri informacij bodo dostopni vsem pod enakimi pogoji, toda odkrivanje "uradnih skrivnosti", državnih ali gospodarskih, ne bo dovoljeno. Novinarji se morajo ravnati "po pravilih poklicne etike in družbene odgovornosti in v duhu spoštovanja resnice, človeških pravic in razvijanja miroljubnega sodelovanja med narodi". Če bo Zveza novinarjev Jugoslavije izključila kakega novinarja iz svojega članstva, bo le-ta še vedno lahko nadaljeval svoj poklic, dokler mu tega ne bo prepovedalo sodišče. A kar se tiče uvoza tujih časopisov v Jugoslavijo, ni potrebno nobenega posebnega dovoljenja, razen če gre za časopise na jugoslovanskih jezikih, ker ti "očitno predstavljajo tujo propagando".

Kot sem poročal v pretekli številki, so katoliški škofi v Jugoslaviji predložili zvezni vladi memorandum s predlogi za izboljšanje idnošajev med katoliško Cerkvijo in državo. Memorandum baje vsebuje naslednje štiri točke: 1) Cerkvi naj se prizna pravica, da izdaja svoje verske publikacije; 2) Otrokom naj se dovoli, da nemo teno prisostvujejo verskemu pouku in kaznujejo naj se vsi oni, zlasti učitelji, ki skušajo to preprečiti; 3) Cerkvi naj se vrne nekaj imovine, ki je bila podržavljena, in 4) Razgovori o ureditvi odnosov med Cerkvijo in državo naj se vršijo direktno, ne pa potom duhovniških društev.

Avstrija je sprožila v Združenih Narodih vprašanje južnega Tirola in priznanja manjšinskih pravic avstrijski manjšini v Italiji. Sprejeta je bila resolucija, ki priporoča obema prizadetima državam, Italiji in Avstriji, da sporazumno rešita ta spor. Jugoslovanski delegat Osman Djikić je pri tem izjavil, da jugosl. vlada upa, da se bo tudi vprašanje jugosl. manjšine v Avstriji rešilo na enako sporazumen način v skladu z načeli, ki jih je navedla

avstrijska vlada v zvezi z Južnim Tirolom.

Na obisku je bil afganistanski kralj Mohamed Zahir, s katerim so si jugosl. voditelji izmenjali odlikovanja. Obenem so potrdili, da ne pripadajo blokomi.

43-letnica oktobrske revolucije je minila, kot da je nikdar ni bilo. Sovjetski veleposlanik je priredil sprejem, na katerem so bili Stambolić, Ranković in drugi. Tito je poslal pozdravne brzojavke Hruščovu in Brežnevju.

Bivši predsednik OF, Josip Vidmar, ki je sedaj predsednik slovenske akademije za znanost in umetnost, je postal heroj socialističnega dela.

V Ronkah blizu Tržiča (Monfalcone) so navdušeni Italijani odkrili 30. oktobra spomenik pesniku D'Annunziu, kar so pretolmčili v Jugoslaviji kot znak oživiljenega šovinizma in moralnega pritiska na jugosl. manjšino v Italiji.

Zahodno-nemška strokovnjaka Wilhelm

Meier in Herbert Hoffman, ki sta bila za- poslena pri izgradnji nove topilnice v Bo ru, sta se ga na dan proslave osvoboditve Bora pošteno nacukala in se v skladu s pra vilom "in vino veritas" pošteno sporekla s svojo partizansko okolico. Nato sta se še povzpela na knjigarno Prosveta, potegnila z nje jugosl. zastavo s petokrako in jo vlekla za seboj vso pot do hotela. Za ka- zen so ju vtaknili za en teden v ječo in nato izgnali iz Jugoslavije.

PROSVETA: V Ljubljani so odprli višjo šolo za socialne delavce. V Piranu pa so odprli višjo pomorsko šolo s 56 gojenci.

V Srbiji je ostalo zaprtih mnogo šol zaradi pomanjkanja učiteljev - in to: 33 v kraljevačkem srezu, 16 v leskovačkem in 16 v zaječarskem. V Srbiji primanjkuje oca 2.000 učiteljev, medtem ko okrog 5.000 uči teljev srednjih šol ni specializiranih. Le- tos so odprli celo vrsto novih fakultet beograjske univerze v posameznih mestih Srbije. Dobili so od vlade tudi dovolj finančnih sredstev za namestitvev kakih 700 novih predavateljev - toda fakultete živo- tarijo, ker predavateljev enostavno ni.

Poročal sem se o pomanjkanju šolskih knjig. Ljubljanski PAVLIHA je k temu pri- pomnil: "Letošnjih šolskih knjig ne bo še tako kmalu. Zdaj bodo šele tiste dotiskane, ki so bile lani odobrene, a letos ne veljajo več."

Toda nič ne de: gradiliški partijski komitet na avtomobilski cesti bratstva in edinstva v Srbiji in Makedoniji je pripo- ročil 6.165 fantov in deklet za članstvo v zvezi komunistov.

GOSPODARSTVO: Poljedeljska Banka je dobila odobrenje, da posodi poljedeljskim organi- zacijam, ki so utrpelę izgubo, štiri mili- jarde dinarjev, katere bo treba vrniti v teku 10 let z 1.5% obrestmi. Zakaj je pri- šlo do izgube? Zato, ker niti v socialistič ni Jugoslaviji niso iznašli načina, ki bi preprečeval, da bi kmetje ne zašli v dol- gove in pa ker so mnoge zadrüge verno spro- vajale v življenje partijsko linijo brez o- zira na gospodarske pogoje in rentabilnost poslovanja. O tem je spregovoril tudi Kar- delj na zborovanju v Valjevu, kjer je poka- ral one zadrüge, ki sedaj mečejo krivdo na kmete in s tem vzbujajo slabo voljo. Neka- tere zadrüge tudi niso izpolnile obljub, ki so jih dale kmetom, ko so jih povabile, da sodelujejo z njimi. Kardelj je zagoto- vil, da bodo zadrüge izpolnile svoje obvez- nosti in izjavil, da pričakuje, da se bodo tudi kmetje držali svojih obvez. Njegov go- vor je bil v precej drugačnem tonu, kot smo ga bili navajeni od njega v preteklih letih. Kar naprej je poudarjal, da se ne sme vršiti pritisk na kmete.

Ljudski odbori v Srbiji dolgujejo zdravstvenim ustanovam okrog dve in pol milijarde dinarjev na račun zdravniškega zavarovanja. Splošna bolnica v Čupriji je prišla celo tako daleč, da ne more več nabavljati zdravil in da hrani svoje bol- nike s krompirjevo juho. Edino zdravilo, ki ga še ima na razpolago, je aspirin. Krajevni odbor pa ji dolguje 19 milijo- nov dinarjev. Svetozarevski odbor dolgu- je svoji splošni bolnici 26 milijonov di- narjev, a bolnica dolguje svojim dobavljal- cem 20 milijonov dinarjev. Dobava zdravil je bila ustavljena tudi bolnici v Djako- vici, ki dolguje 17 milijonov dinarjev, medtem ko ji krajevni odbor dolguje kar 58 milijonov dinarjev. Bolnica za kostno jetiko v Banji Koviljači dolguje 36 mili- jonov dinarjev, a krajevni odbor ji dol- guje 37 milijonov dinarjev. Itd. Medtem pa krajevni odbori še naprej pobirajo prispevke za zdravstveno in socialno za- varovanje.

V teku razprave o uporabi sredstev iz letošnjega proračuna v proračunskih odbo- rih zvezne skupščine pa je Zoran Polić, državni tajnik za finance, izjavil, da proračun izkazuje višek, ki ga hodo upo- rabili za pokritje deficita v raznih zvez- nih fondih, posebno v investicijskem. De- jal je, da proučujejo mere, s katerimi bi "odpisali" stare dolgove ljudskih od- borov, zlasti v pogledu bolniških stroš- kov. - Kot trdijo, bo letošnji proračun prvi povojni proračun, ki bo izkazoval prebitok. To pa je seveda nujno, ako naj Jugoslavija dobi potrebne kredite na za- hodu, da izvede toliko potrebno denarno reformo.

V Jugoslaviji se istočasno širijo ne- potrjene vesti, da bodo z novim letom za- menjali sedanji denar v razmerju 100 sta- rih dinarjev za enega novega.

Dolgoročni načrt ljudskega gospodar- stva v Sloveniji od 1961 do 1965 predvi- deva povprečno letno povečanje proizvod- nje, nacionalnega dohodka in investicij za 10.5%. Osebna potrošnja naj bi se po- večala vsako leto za 8%. Število zaposle- nih na socialnem sektorju gospodarstva naj bi se do 1965. leta povečal za 100.000 oseb. Odstotek prebivalstva, ki naj bi se po 1965. letu še nadalje pečal s polje- deljstvom, naj bi se znižal na 30%.

TOvarna TOMOS v Kopru je končno le do- bila dovoljenje za izdelavo francoskih avtomobilov znamke CITROEN. Večino delov, vključno motorje, bodo uvozili iz Franci- je. - In na koncu še ena vest: Igralce ma- riborskega BRANIKA so oprostili obtožbe, da so zastupili igralce iz Karlovca, zara- di pomanjkanja dokazov. IVAN STANIĆ